

Balkan PERSPECTIVES

Časopis o suočavanju s prošlašću

GDJE PRIPADAMO?

..... 06 .....

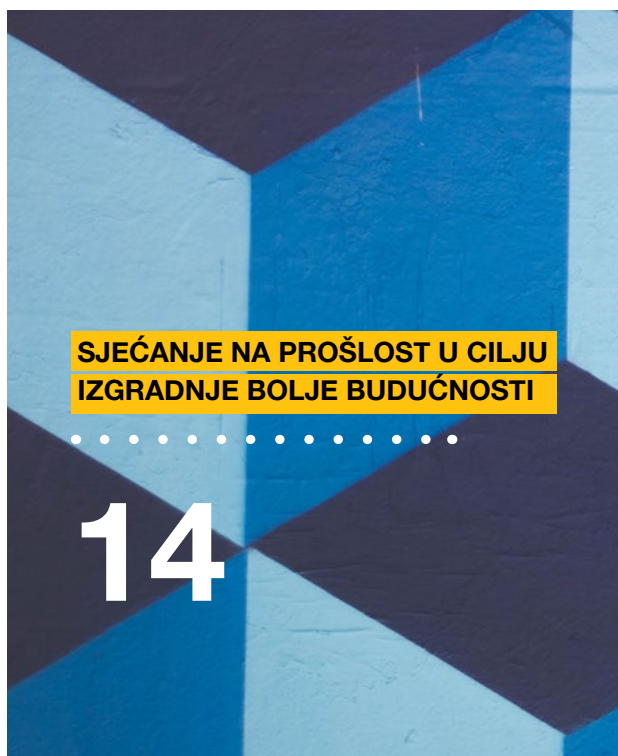
OD PARALELNIH SVJETOVA DO ZAJEDNIČKIH VRIJEDNOSTI

..... 18 .....

Moja nacija. Tvoja nacija.
Naša nacija.

03. UVODNI ČLANAK		PROŠLOST GUŠI BUDUĆNOST MAKEDONIJE	16.
04. VOX POPULI			
06. GDJE PRIPADAMO?		OD PARALELNIH SVJETOVA DO ZAJEDNIČKIH VRIJEDNOSTI	18.
07. MOLL: RYCO MOŽE POSTATI ALAT PROTIV RAZVOJA NACIONALIZMA		INVESTIRANJE SIMBOLIČKOG KAPITALA U POPULARNU KULTURU: TURBO-FOLK I ŽENSKI NACIONALNI SUBJEKT	20.
10. DA LI JE NACIONALIZAM NAŠA (EVROPSKA) BUDUĆNOST?			
12. ČUVARI NACIONALIZMA			
14. SJEĆANJE NA PROŠLOST U CILJU IZGRADNJE BOLJE BUDUĆNOSTI			
		NOVOSTI	23.
		IMPRESUM	24.

UVODNI ČLANAK

Pristina, Novembar 2016

Dragi čitaoci/drage čitateljice,

Balkan je regija u kojoj je u prošlosti dolazilo do višestrukih promjena granica. Njih su nametale strane sile, brisale ih, ponovo povlačile, mijenjale ih i sporile se u vezi s njima tokom godina. Pojavom koncepta države-nacije i uslijed velike nestabilnosti regije nacionalizam se proširio regijom tokom zadnjeg stoljeća i još uvijek je u velikoj mjeri relevantan danas.

U šestom izdanju časopisa *Balkan.Perspectives* bavimo se načinom na koji je nacionalizam povezan s procesima suočavanja s prošlašću, kako se širi i kakve prilike i rizike donosi nacionalizam.

Iako većina autora nacionalizam shvaća kao negativnu pojavu koja sprečava otvoren i inkluzivan dijalog i pogled na historiju, odjeljak „Vox populi“ pokazuje da ne shvaćaju svi nacionalizam kao nešto negativno, već kao oblik ljubavi prema vlastitoj zemlji. Međutim, mnogi izjednačavaju nacionalizam s rasizmom.

Članci također ističu da postoje brojni i različiti načini za pristupanje temi nacionalizma. Neki od autora imaju lični pristup ovoj temi i opisuju na koji način i gdje su se susreli s nacionalizmom. Naprimjer, Lejla Mamut opisuje odrastanje u gradu u kojem je rođena, Skoplju, gdje se suočila s nepovjerenjem i isključivim reakcijama zbog prezimena njene porodice. Sjećanja Nore Hasani na njenu prošlost također su vrlo živa i potresna, a njena izjava se završava apelom za prisjećanje prošlosti kako bi se zločini spriječili u budućnosti.

Drugi autori također istražuju različita iskustva vezana za nacionalizam. Naprimjer, Zlatan Delić opisuje upotrebu nacionalističkih ideja i simbola u turbofolk muzici i bavi se ulogom pjevačica tokom 1990-ih. Slobodan Georgiev piše o huliganskoj sceni u Srbiji i njihovim bliskim vezama sa srpskim nacionalizmom te oštro kritikuje državne strukture

u Srbiji zbog toga što se ne bore ozbiljno protiv mreža huligana i osuđuje „tradicionalne srpske vrijednosti“. Eldin Buljubašić zagovara budući supranacionalni Balkan koji će Evropu uzeti za primjer kojem trebaju težiti zemlje Balkana umjesto da slijede put nacionalizma. Skender Asani analizira utjecaj prošlih nacionalističkih narativa na današnju politiku u Makedoniji i upozorava na stagnaciju razvoja makedonskog društva. Mira Kostić upućuje snažan apel sugrađanima u Makedoniji protiv nacionalističkih stajališta. Konačno, Nicolas Moll u intervjuu koji smo vodili s njim objašnjava potencijalnu ulogu Regionalnog ureda za saradnju mladih (RYCO) na Zapadnom Balkanu u promoviranju mira i pomirenja te borbi protiv nacionalizma u regiji. Kao član moderatorskog tima govori o svojim nadama i težnjama u vezi s ovom novom organizacijom.

Naš cilj tokom prošlih izdanja bio je ponuditi drugačija, a ponekad i kontroverzna stajališta. Pozivamo na učešće u debati na osnovu različitih stajališta i na vođenje ovih složenih razgovora na kritičan način kako bi javni diskurs bio inkluzivan i napredovao na miran način. Dobrodošli ste uključiti se u ovu diskusiju direktno s nama putem e-maila i Facebooka.

Godina 2016. bila je turbulentna, s brojnim dešavanjima na Zapadnom Balkanu, ali i na međunarodnoj sceni. Neki od tih događaja pokazuju da i dalje postoji potreba suprotstavljanja nacionalističkim pokretima i da je važno pozivati na suosjećanje i međusobno poštovanje.

Radujem se nastavku rada ka postizanju ovih vrijednosti u 2017. sa vama!

Sretni praznici!

Maike Dafeld, glavna urednica

GDJE

i

KAKO

ste

**DOŽIVJELI
NACIONALIZAM**

BOSNA I HERCEGOVINA

Svakodnevno. Živim u podijeljenoj zajednici i u gradu u kojem je normalno biti nacionalista i voljeti samo pripadnike svoje etničke i religijske grupe. Sve drugo je nepoželjno i neprihvatljivo. Bilo kakav oblik izražavanja različitosti je neprihvatljiv i osobe koje su drugačije u vrlo su teškoj poziciji. Ponekad je jako iscrpljujuće biti stalno okružen nacionalizmom.

Adnan G., 30

Život u Bosni i Hercegovini je usko povezan s nacionalizmom. Ja se susrećem i živim s njim svakodnevno. Nacionalizam je na ulicama, u medijima, u stajalištima ljudi. On je postao i opstaje kao najbitniji identitet većine pojedinaca/pojedinki u mojoj zemlji. Nacionalizam je svakodnevnicu, nažalost.

Zorana D., 30

Kada su me moji prijatelji osuđivali što se družim s „ustašama“ u petom razredu osnovne škole.

Ismet G., 19

SRBIJA

Sobzirom na to da sam odrastao u kosmopolitskom okruženju, moj susret s nacionalizmom u početku nije bio direktan. U određenom trenutku počeo sam primjećivati razvoj opasnog mentaliteta kod pojedinih prijatelja iz škole, a kasnije i s fakulteta. Ovakav mentalitet javio se kod njih jer su stalno osećali da su pod pretnjom i pritiskom. Vidio sam kako je taj mentalitet ograničavao njihov lični i profesionalni razvoj. Iako su neki od mojih prijatelja bili u stanju uvideti apsurdnu prirodu nacionalizma i ostaviti stari način razmišljanja iza sebe, mnogi od njih su, nažalost, i dalje zadojeni ovom opasnom ideologijom.

Srđan L., 38

Pored podmukle dnevne politike, nacionalizam sam doživljavao kroz male stvari, kao na primer kada neke osobe daju nacionalističke komentare u sredstvima javnog prevoza, tokom okupljanja šire porodice ili predavanja nastavnika. I zabavna muzika je postala nacionalistička, tekstovi i melodije su se promenili kako bi se prilagodili dominantnom narativu grupe.

Đorđe Đ., 32

Carinski službenik je mislio da sam lepa sve dok nije video moj pasoš na bečkom aerodromu!

Anja M., 31

KOSOVO

Naprimjer, primjećujem nacionalizam tokom fudbalskih utakmica; kada Kosovo i Albanci učestvuju na evropskim i međunarodnim utakmicama.

Meti H., 36

Obično to doživljavam kada putujem svijetom, a želim naglasiti da sam s Kosova.

Kujtim K., 28

U životu sam imala oprečne osjećaje u vezi s nacionalizmom: nacionalizam je bio obavezno emocionalno stanje svakog dobrog građanina; osjećaj superiornosti vrijednosti, tradicija, pa čak i izgleda u odnosu na druge. Kasnije je bilo sramota reći „ja sam nacionalista“, jer vas je to svrstavalo u grupu nazadnih i nepopularnih pojedinaca u društvu koji nastoje pronaći svoje mjesto na Zapadu. Sada doživljavam nacionalizam kao onaj nužni sastojak koji se javlja uslijed ljubavi prema vlastitoj zemlji, narodu, kulturi i identitetu, što nas može potaći da usmjeravamo energiju svake „različite“ grupe ka boljem svijetu za sve.

Lindita B., 40

MAKEDONIJA

Nekoliko puta sam iskusila nacionalizam. Jednom tokom sastanka koji je organizirala međunarodna organizacija dok sam radila za omladinski program. Jedna od učesnica tokom događaja rekla je da ona lično ne želi stupati u partnerstva s bilo kojom balkanskom zemljom jer je regija ratova.

Valentina J., 41

Ja riječ nacionalizam shvatam kao mentalnu bolest i vrlo složeno pitanje. Nacionalizam u mojoj zemlji je prisutan u svakoj sferi života: u muzici, sportu i kulturi. Sada me iritira kada ljudi koriste sport za širenje nacionalizma.

Eliza G., 15

Nacionalizam je jednak raku; to nije dio tvog prirodnog sistema. Međutim, ako ne vodiš zdrav i normalan život, može se pojaviti na bilo kojem od tvojih organa i brzo se proširiti cijelim tvojim tijelom. Izgledi za fatalan ishod su isti.

Svetlana S., 28

GDJE PRIPADAMO?

Ime mog oca je Avnoj. To nije lično ime, već zapravo skraćena vrlo važne organizacije povezane s Drugim svjetskim ratom i partizanskom prošlošću bivše Jugoslavije. Kada me pitaju za njegovo ime i kada ga kažem, ljudi odmah pogode političku pozadinu moje porodice. Odrastajući uz diskurs o bratstvu i jedinstvu, moja porodica nije razgovarala ni o kakvim temama vezanim za etnonacionalizam. Hranjenje mržnje prema „drugom“ jednostavno nije bilo opcija i zapravo se smatralo nazadnim i primitivnim. Ipak, postoje određena pitanja, kao što su naprimjer „miješani brakovi“, sklopljeni između pripadnika različitih religija, koji nisu bili u potpunosti dobrodošli, a ponekad je čak postojao i otpor protiv njih. Postojao je određeni prag do kojeg je moja porodica bila kosmopolitiska i napredna.

Većinu svog djetinjstva i tinejdžerskih godina provela sam u Skoplju, gdje su me pitali ko sam, kakvu vrstu imena imam, uvijek aludirajući na moje etničko i vjersko porijeklo. Ova pitanja su dovela do toga da sam osjećala da ne pripadam gradu gdje je moja porodica živjela generacijama. Iako moje ime više nije zvučalo posebno kada sam se preselila u Sarajevo, mnogi ljudi su i dalje pretpostavljali da znaju gdje ja „pripadam“ i pitali su me „jesi li naša?“

Nacionalizam nastoji kategorizirati pojedince u jednu grupu prema njihovoj etničkoj pripadnosti. On igra na kartu identiteta pojedinaca i njihove jake želje za nacionalnom pripadnošću, što služi mobilizaciji i zaštiti određene zemlje ili teritorije. Nacionalizam se oslanja na postojanje „drugog“ i želju da se dominira u odnosu na njega. Prepredeni nacionalisti čine da se ljudi koji pripadaju većoj grupi s jakim etničkim ili religijskim identitetom osjećaju ugodno i sigurno, dok se, s druge strane, pojedinci koji ne pripadaju takvim grupama osjećaju sami i pate uslijed izolacije. To je bio razlog i mojih vlastitih napora da se uklopim i budem prihvaćena kao dio onih koji pripadaju najvećoj etničkoj grupi. To je bio period mog života kada sam imala osjećaje za zastavu ili himnu zemlje. Ovi su osjećaji u konačnici nestali kada

sam se preselila u Sarajevo, gdje sam lako mogla postati dio veće grupe i osjećati sigurnost i toplinu pripadnosti. Ali to više nije bila moja stvarnost ni želja. Shvatila sam opasnost koja stoji iza slijepog pripadanja velikoj etničkoj grupi, posebno za žene. Nacionalizam dodjeljuje rodne uloge pojedincima, poričući rodne identitete izvan tradicionalne binarne kategorije muškarca ili žene. Takav binarni način razmišljanja i nacionalistički osjećaji pothranjuju nasilje protiv žena, koje kulminira tokom rata. Žene i muškarci predstavljaju naciju, ali utjecaj rata na žene je radikalno drugačiji jer žene imaju ulogu nositeljica nacije.

Nacionalizam u konačnici donosi prednosti dominantnim muškarcima, koji ili ostvaruju profit u ratu ili stječu političke prednosti u miru. Čak i žene koje se uklapaju u rodne uloge koje propisuje nacionalizam simbolično se uvijek smatraju „drugima“. Žrtva žena u ratu za dobrobit nacije je nesporna. One se identificiraju prvenstveno kao nacija, a tek onda kao žene. Manipulacija ženama se nastavlja čak i nakon što pretrpe strašna zlodjela tokom rata. One se stalno vide kao članice svojih relevantnih etničkih grupa. Čak i kada im se pruži podrška i briga, kada se radi istraživanje o patnji koju su pretrpjele i kada se donose odluke o njihovoj budućnosti, većinom se identificiraju na osnovu svoje pripadnosti određenoj grupi, a ne kao pojedinke. Žene i dalje predstavljaju naciju iako je ta uloga koju im je nacija propisala i uzrok zbog kojeg su pretrpjele takvo nasilje.

Ja više ne težim ka tome da se uklopim u dominantnu etničku grupu bez obzira na to koliko se osjećam usamljeno ili prepadnuto. Najbolja vakcina koju žene imaju protiv nacionalizma je otpor prema propisanim rodnim ulogama. Naša najbolja vakcina je da ne pripadamo ničemu drugom osim svijetu.

Lejla Mamut radi kao koordinatorica za pitanja seksualnog nasilja počinjenog tokom konflikta pri Nacionalnom uredu UN Women u BiH. Magistrirala je na Univerzitetu u Sarajevu i Bologni u oblasti ljudskih prava i demokratije, a njen magistarski rad o genocidu je ocijenjen kao jedan od najboljih u nenoj generaciji. Posjeduje preko sedam godina iskustva u radu na posljedicama rata i pravima

žrtava međunarodnih zločina i obimno znanje o kontekstima koji se tiču ratnih zločina, a posebno seksualnog nasilja počinjenog tokom konflikta. Posjeduje uvjerenje o završenoj obuci organizacije Medica Zenica u oblasti komunikacije, psihološke traume, suočavanja sa traumatičnim iskustvima i krizne intervencije.

Moll: RYCO može postati alat protiv razvoja nacionalizma

Kao član moderatorskega tima koji olakšava proces uspostavljanja Regionalnog ureda za saradnju mladih (RYCO) na Zapadnom Balkanu, Nicolas Moll opisuje potencijal nove organizacije da se bori protiv nacionalizma i promovira mir i pomirenje u regiji. Istovremeno upozorava na prekomjerna očekivanja od sporazuma o RYCO-u

Vi ste francusko-njemačkog porijekla. Kako se dvostruko državljanstvo i odnos ovih dviju država odrazio na Vaš život?

Odrastanje u Francuskoj i Njemačkoj doprinijelo je mom interesiranju za međunarodnu i međukulturalnu saradnju. Počeo sam postavljati pitanja poput: Koji izazovi postoje u odnosu između ove dvije zemlje? Kako osobe koje su odrasle u različitim društvima mogu saradivati? Kako se mogu konstruktivno nositi s političkim, društvenim i kulturnim razlikama?

Kakvo je Vaše iskustvo s Francusko-njemačkim uredom za mlade (FGYO)? Zašto je ono bilo, jest i bit će od važnosti za Njemačku i Francusku?

Ja sam radio u FGYO-u u periodu od 2001. do 2007. godine, a od tada sam nastavio raditi s organizacijom tako što sam učestvovao u različitim projektima razmjene. Kada je FGYO prvi put osnovan 1963, to je bilo 18 godina nakon Drugog svjetskog rata,

nakon potpisivanja Sporazuma o francusko-njemačkom prijateljstvu. Ideja obiju vlada je bila da, kako bi se postiglo pomirenje, samo politička i ekonomska saradnja nisu dovoljne. Bilo je nužno izgraditi široku osnovu za proces pomirenja tako što će se mladim ljudima iz obiju zemalja dati prilika da se sastanu i upoznaju, izgrade veze i razviju zajedničke aktivnosti. Više od 50 godina kasnije glavni cilj FGYO-a nije promovirati pomirenje između dvije zemlje. Više nismo u periodu nakon rata i danas smatramo da su naše zemlje pomirene, iako još uvijek postoje osjetljiva pitanja u vezi s historijom obiju zemalja. Međutim, činjenica da više nismo u poslijeratnom periodu ne znači da su odnosi ovih dviju zemalja postali „prirodni“: francusko-njemačka saradnja se ne može uzimati zdravo za gotovo; svaka nova generacija mora naučiti kako se nositi s izazovima međukulturalne i međunarodne saradnje. Trenutna francusko-njemačka saradnja na političkom nivou nije odlična – stoga je još važnije da mladi ljudi iz obiju

zemalja nastave debatu o ovom odnosu (i drugim pitanjima) i mogućnostima za poboljšanja.

Da li je francusko-njemačko iskustvo primjenjivo u zemljama Zapadnog Balkana i na koji način?

I da i ne. Ne ako smatrate da možete kopirati i direktno primijeniti francusko-njemačko iskustvo na Zapadni Balkan. Nikada ne možete jednostavno kopirati iskustva iz jednog konteksta i primijeniti ih na drugi kontekst, jer je svako iskustvo jedinstveno. Međutim, da, francusko-njemačko iskustvo – kao i druga iskustva – može biti korisno za druge regije ako ste svjesni postojećih razlika i ako ih posmatrate kao moguću inspiraciju za ono što želite ostvariti u svojim vlastitim društvima. FGYO je inspirirao Regionalni ured za saradnju mladih (RYCO) na Zapadnom Balkanu – RYCO svakako ima sličnosti s FGYO-om, ali i svoje vlastite specifičnosti. RYCO je, naprimjer, multilateralna institucija, a ne bilateralna.

Koje su najveće opasnosti za današnja društva na Balkanu nakon nasilnih devedesetih godina? Kako se RYCO može boriti protiv ovih opasnosti?

Jako prisustvo nacionalističkih diskursa i stavova sigurno je jedna od različitih opasnosti. U tom kontekstu se susjedne zemlje često ne smatraju potencijalnim partnerima, već još uvijek kao prijeteći neprijatelji i žrtveni jarci za unutrašnje probleme. Političke i također lične podjele u regiji su i dalje velike, između i unutar zemalja. RYCO neće biti u stanju riješiti sve probleme na Balkanu, ali se nadam da će dati doprinos rješavanju nekih od njih. RYCO treba potaći više mladih ljudi sa Zapadnog Balkana da se sastaju s drugim mladim ljudima iz susjednih zemalja, putuju i otkrivaju susjedne zemlje te osiguraju alate za eliminiranje postojećih podjela.

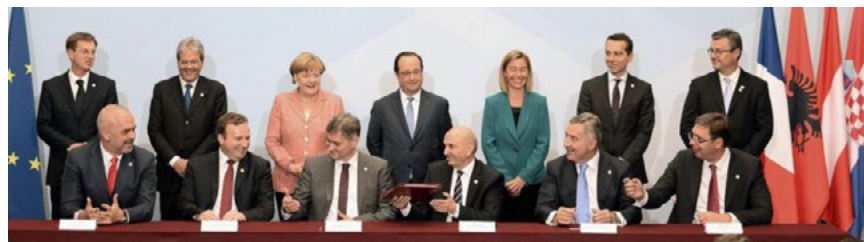
Ovo izdanje časopisa *Balkan.Perspectives* istražuje temu nacionalizma i način na koji se širi u današnjim društvima na Balkanu. Da li je RYCO inicijativa koja bi mogla spriječiti veliko prisustvo nacionalističkih diskursa i uvjerenja?

U zvaničnom sporazumu, potpisanom u julu 2016, kojim je uspostavljen RYCO, kao cilj se navodi „pružanje podrške aktivnostima kojima se promovira pomirenje, mobilnost, raznolikost, demokratske vrijednosti, učesće, aktivno državljanstvo i međukulturalno učenje“. Tako da je odgovor da, RYCO može postati alat protiv razvoja nacionalizma. Projekti koje podržava RYCO, sastanci i zajedničke aktivnosti mladih ljudi iz različitih zemalja na Zapadnom Balkanu stvorit će prilike za razgovor o problemima poput nacionalizma, ali će istovremeno dati prostor za rješavanje postojećih predrasuda protiv drugih nacionalnih i socijalnih grupa. Međutim, sami susreti između tih ljudi nisu dovoljni za njihovo prevazilaženje predrasuda: iskustva su pokazala da ako se sastanak između osoba iz različitih zemalja organizira loše on čak može doprinijeti jačanju postojećih predrasuda. To je razlog zašto je tako važno osigurati pedagoški

kvalitet susreta koji se će odigrati i imati kvalificirane i obučene osobe koje organiziraju ove susrete. Sam RYCO neće biti u pravilu dovoljan da se riješi nacionalistički diskurs, ali može pomoći u tome.

Šta je RYCO? Možete li ukratko objasniti ovu inicijativu?

RYCO je *de facto* nova međunarodna organizacija koju su osnovale vlade Albanije, Bosne i Hercegovine, Kosova, Makedonije, Crne Gore i Srbije, čiji je cilj da podrže – finansijski, logistički, pedagoški – programe razmjene mladih na Zapadnom Balkanu. To znači da omladinske organizacije, škole i pojedinci koji žele organizirati aktivnosti s mladim ljudima iz dviju, triju ili više zemalja regije mogu aplicirati za sredstva kako bi organizirali takve projekte. Naravno,

susreti mladih u regiji su postojali i prije 2016, međutim RYCO je stvorio okvir koji će pomoći puno više mladih da organiziraju i učestvuju u projektima razmjene mladih.

Koji su bili glavni izazovi tokom pregovora u vezi s RYCO-om?

Šest vlada je 2015. oformilo radnu grupu s predstavnicima ministarstava za mlade i omladinskih organizacija u šest zemalja za razvijanje konkretnih prijedloga o tome kako će izgledati budući RYCO. Postoji vrlo dobra saradnja u ovoj grupi. Naprimjer, sve odluke u vezi s prijedlozima koje je izradila radna grupa za budući RYCO donesene su konsenzusom svih učesnika, a ne većinom glasova. Postojala su samo dva politički osjetljiva pitanja u vezi s kojima radna

grupa nije mogla samostalno da se dogovori i koja su zahtijevala donošenje odluke direktno na nivou vlasti. Prvo pitanje odnosilo se na sjedište: Gdje će se nalaziti sjedište RYCO-a? Postojale su različite opcije, ali konačno se svih šest vlada složilo da to bude Tirana, što mislim da je bio pametan potez: Albanija nije bila dio Jugoslavije, te stoga ima donekle specifičnu poziciju u poređenju s ostalih pet zemalja. Drugo složeno pitanje je bilo: S koliko novca vlade trebaju doprinijeti RYCO-u? Postojale su određene ideje o tome da novac većinom treba doći od eksternih donatora. Srećom, šest vlada se složilo da njihovi doprinosi zajednički iznose 50 posto, odnosno jedan milion eura iz ukupnog godišnjeg budžeta od dva miliona eura, što je jasan znak posvećenosti. Odgovornost za RYCO snosi regija, a ne neko izvan nje. Još jedan izazov

je bio pronalazak ravnoteže između utjecaja vlasti i civilnog društva. Sada će se upravno vijeće, najviše tijelo za donošenje odluka u RYCO-u, sastojati od jednakog broja predstavnika ministarstava za mlade i omladinskih organizacija iz šest zemalja. To je jedna od ilustracija da će civilno društvo zaista imati važnu ulogu u RYCO-u.

Zašto Hrvatska i Slovenija nisu članice RYCO-a?

One nisu članice RYCO zato što su vlade Hrvatske i Slovenije odlučile da se ne pridruže. Imale su priliku biti članice osnivači, ali su odlučile da to ne učine. Možda su zbog činjenice da su već članice Evropske unije smatrale da ne trebaju učestvovati u takvom regionalnom poduhvatu. To je šteta s obzirom na to da je, ako je već jedan od ciljeva RYCO-a

da podrži regionalno pomirenje i saradnju, od ključne važnosti da se posebno Hrvatska uključi. Bez obzira na to što Hrvatska i Slovenija trenutno nisu članice RYCO-a, statut koji je usvojilo šest vlada predviđa mogućnost razvijanja programa razmjene s drugim zemljama, uključujući Hrvatsku i Sloveniju. To znači da će mladim ljudima iz ovih dviju zemalja također biti omogućeno da učestvuju u razmjenama koje podržava RYCO. Zvanični sporazum RYCO-a također navodi da je RYCO otvoren za nove članove. To znači da su vrata otvorena ukoliko jednog dana vlade Slovenije i/ili Hrvatske budu željele da se pridruže.

Kakvi su planovi RYCO-a u pogledu budućih aktivnosti?

Do početka 2017. potrebno je poduzeti različite administrativne i logističke korake kako bi nova institucija postala operativna. Naprimjer, ovi koraci će uključivati imenovanje članova upravljačkog odbora, izbor generalnog sekretara, najam osoblja i vođenje sjedišta u Tirani te lokalnih filijala u pet ostalih zemalja. Tokom prve polovine 2017. bit će objavljen prvi poziv za dostavljanje aplikacija za projekte kako bi se zainteresirane organizacije i pojedinci mogli prijaviti za grantove i provoditi projekte. Tokom sljedećih nekoliko mjeseci bit će vrlo važno učiniti RYCO daleko poznatijim putem različitih komunikacijskih i informacijskih aktivnosti kako bi što veći broj mladih osoba u regiji naučio o načinima učestvovanja i doprinošenja ovoj novoj inicijativi.

Kako će RYCO utjecati na živote mladih ljudi na Balkanu?

RYCO za cilj ima stvoriti više prilika za susret, razmjenu i razvoj aktivnosti mladih ljudi, većinom iz susjednih zemalja. Prema mišljenju nekih ljudi, takvi susreti imaju vrlo mali utjecaj, a prema mišljenju drugih veliki. Ovi programi mogu doprinijeti promjeni perspektive o temi ili drugoj zemlji, razvoju novih odnosa i stjecanju novih

ideja. To može pozitivno utjecati na živote mladih ljudi. Uzmimo moj primjer: na osnovu studijskog putovanja u Makedoniju i na Kosovo, koje je u decembru 2001. godine organizirao FGYO, ja sam prvi put otputovao na Zapadni Balkan. Sada živim u ovoj regiji već skoro deset godina, a Zapadni Balkan je postao glavna tema mojih profesionalnih aktivnosti kao istraživača i praktičara. Sve to je počelo jednodnevnim putovanjem. A poznajem brojne druge osobe kod kojih je učešće u programu međunarodnih susreta također imalo važan i pozitivan utjecaj na njihov život.

Šta bi bili najveći izazovi na početku rada ove inicijative?

Jedan od najvećih izazova će biti vidjeti u kojoj mjeri će RYCO moći doprinijeti ne samo pojedinačnim životima nego i društvenom i regionalnom nivou. Jedna od glavnih razlika između FGYO-a i RYCO-a je u tome da je prethodno navedeni osnovan na osnovu Sporazuma o francusko-njemačkom prijateljstvu, jasno sadržan u jakoj političkoj volji za promjenom odnosa između ove dvije zemlje. Međutim, RYCO je stvoren bez političkog sporazuma između uključenih zemalja; stoga ostaje donekle izoliran. Ali ne trebamo pred RYCO postavljati prevelika očekivanja. RYCO može dati doprinos pozitivnim promjenama u regiji. A ako to doprinese promjenama u životima pojedinaca, možda može doprinijeti i većim pozitivnim promjenama u regiji. Dosta će zavisiti od toga kako će se RYCO, njegov upravljački odbor i generalni sekretar, kao i njegovi brojni partneri na lokalnom nivou, pozicionirati u javnom prostoru. Da li će se vidjeti kao administrativni mehanizam za razmjenu mladih ili će također moći postati konstruktivan glas u javnoj debati. Da li će to biti glas koji otvoreno govori ne nacionalizmu, a da raznolikosti, demokratskim vrijednostima, složenosti i razlikama kao ključnim elementima naših društava? Uloga civilnog društva će

biti ključna. Akteri iz civilnog društva će imati važnu ulogu u strukturama za donošenje odluka RYCO-a, a ja se nadam da će koristiti priliku da pomognu da RYCO postane akter pozitivnih promjena na Balkanu i u Evropi.

Više informacija o RYCO-u, uključujući zvanični sporazum i statut, može se pronaći na:

www.rycowesternbalkans.org

Nicolas Moll studirao je modernu historiju i političke nauke u Freiburgu u Breisgauu, Ženevi, Aix-en-Provenceu i Strasbourgu, doktorirao je modernu historiju na Univerzitetu u Freiburgu. Nakon rada kao profesor i koordinator Odjela za njemačke kulturne studije i jezik na Institutu za političke studije u Parizu, radio je šest godina kao šef odjela Pedagoška interkulturalna obuka i Istraživanje i procjena pri Francusko-njemačkom uredu za mlade (FGYO) u Berlinu. Od 2011. radi kao freelance historičar i predavač u oblasti međukulturalne saradnje, suočavanja s prošlošću i razvoja civilnog društva. Od 2015. je član moderatorskog tima Francusko-njemačkog ureda za mlade koji olakšava proces uspostavljanja Regionalnog ureda za saradnju mladih (RYCO) na Zapadnom Balkanu. Zvanični sporazum za uspostavljanje RYCO-a potpisan je 4. jula 2016. godine.

DA LI JE NACIONALIZAM NAŠA (EVROPSKA) BUDUĆNOST?

Brexit je uzdrmao proces evropskih integracija te naveo Evropu na razmišljanje. Propitivanje uloge, ideje i vizije Evropske unije je opet prioritet na Starom kontinentu. Iz naše, balkanske perspektive prema Evropi i zajednici evropskih država pojavile su se nejasnoće. Dugi proces europeizacije Balkana doveden je u pitanje novim trendom – balkanizacijom Evrope. Balkanizacija Evrope aluzija je na proces fragmentacije u manje elemente (regije ili države) u Evropskoj uniji.

Želja za takozvanom balkanizacijom Evrope ideja je koja ima svoje korijene puno prije dešavanja koja su se odvijala krajem prošlog stoljeća. Primjeri Katalonije i Baskije u Španiji, odnosi Flamanaca i Valonaca u Belgiji te ne tako davni referendum u Škotskoj pokazuju da nacionalni i/ili etnički identitet nije prevaziđena kategorija. Globalizacija i ubrzan proces nastanka nadnacionalnih organizacija ostavlja dubok trag na nacionalne afinitete. Međunarodne organizacije u vidu Svjetske trgovinske organizacije, Međunarodnog monetarnog fonda i Svjetske banke

uveliko imaju utjecaja u političkom djelovanju država, što se odrazilo i na samu nezavisnost odnosno suverenitet država u provođenju političkih aktivnosti te ostvarivanju nacionalnih interesa. Evropa je otišla korak dalje, gdje se putem Evropske komisije, Evropske centralne banke i drugih tijela nastoji uskladiti interes pojedinačnih država članica sa zajedničkim interesom. Zakonskim aktima nastoji se s jedne strane urediti odnos između članica, dok se s druge strane uređuju odnosi unutar članica. Snažne nadnacionalne institucije i organi u Evropskoj uniji pojavili su se i prije okončanja procesa nastanka novih nacionalnih država na tlu Evrope.

Krajnosti između supranacionalnih struktura i povratka na u većoj mjeri lokalne nivoe odlučivanja u kojima se Evropa trenutno nalazi poprimaju oblik „razjedinjenosti u različitostima“. Nagli prijelaz na nadnacionalni identitet stvorio je određeni vid nezadovoljstva kod još neomeđenih etničkih grupa i nacija. Nemogućnost konzumiranja i punog uživanja nacionalnog i etničkog identiteta stvara frustraciju kod pojedinih grupacija. Proces koji je zamišljen da ima za rezultat stvaranje evropskog identiteta doveden je na početak. Sputavanje određenih grupacija da uživaju svoje nacionalne posebnosti, u nadi da će prevazići osjećaj te posebnosti i krenuti putem jedinstvenog evropskog identiteta, dovodi u pitanje samu ideju ujedinjene Evrope. Intenzivni nadnacionalni pokret u Evropi imao je za posljedicu stvaranje jakih struja koje se protive takvom pokretu, ističući strah od mogućeg gubitka nacionalnog identiteta i posebnosti.

Poučan primjer za Evropu jesu društveni odnosi u Jugoslaviji te odnosi nacionalnog i nadnacionalnog identiteta. Posebnu pažnju ovdje možemo usmjeriti na odnose u Bosni i Hercegovini. Prilikom zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, tokom Drugog svjetskog rata, odlučeno je da je Bosna i Hercegovina zajednica naroda – Srba, Hrvata i muslimana (s malim slovom „m“). Bosni i Hercegovini je dodijeljen status republike, a alternativu je predstavljala ideja o pripajanju Srbiji koja, iako nije urodila plodom, označava poziv za uzbunu. Potiskivanje problema nacionalnih pretenzija, koje nisu prestale ni do danas, imalo je za posljedicu kvazirješenje po kojem će Bosna i Hercegovina biti jedna od šest republika u kojoj će živjeti Srbi, Hrvati te „nacionalno neopredijeljeni“, odnosno muslimani. Prema tadašnjem Ustavu Jugoslavije, državu je činilo šest republika: Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Slovenija, Srbija i Makedonija. Međutim, na grbu Jugoslavije naslikano je pet buktinja, odnosno simbola konstitutivnih naroda: Crnogorci, Hrvati, Slovenci, Srbi i Makedonci. Termin kao što je Bosanac, koji bi označavao stanovnika Bosne i Hercegovine, nije bio u opticaju. Iako je termin Bošnjak zabranjen još za vrijeme Austro-Ugarske, 1906. godine, riječ Bosanac i /ili Bošnjak označavao je

pripadnost zemlji i uveliko se koristio u dnevnom govoru. Šesta buktinja dodana je Ustavom iz 1971. godine, što je na neki način bio pokušaj da se situacija ublaži. Promjenom Ustava muslimani su postali Muslimani, čime je situacija dodatno zakomplicirana. Naime, termin Bošnjak ili Bosanac i dalje nije bio u optičaju. Očekivanje da će Muslimani odustati od nastojanja za konzumiranjem svoje posebnosti, koja im je uskraćivana skoro jedno stoljeće, te da će polako preuzimati osjećaj jugoslavenstva predstavljalo je grubi previd. Na drugoj strani, narodi čije je nacionalno izjašnjenje zagarantirano nastojali su očuvati svoju posebnost te se također nisu priklonili ideji o novoj naciji.

Ideja o stvaranju jugoslavenske nacije najbolje se može povezati s današnjom idejom o stvaranju evropskog identiteta. Uspješnost ideje da će narodi odustati od svoje nacionalne posebnosti te da će narodi u Jugoslaviji postati Jugoslaveni, što možemo naći u temelju Marxove ideje komunizma, najbolje je pokazao popis stanovništva 1991. godine, kada se samo tri posto populacije izjasnilo kao Jugoslaveni.

Sličan scenarij vidimo i u Evropskoj uniji, gdje osjećaj straha od gubitka nacionalnog identiteta zamjenom za nadnacionalni stvara otpor prema stvaranju zajedničke evropske pripadnosti. Pored toga, imamo slučajeve unutar samih država članica gdje određene grupe ne uživaju svoja prava u potpunosti, kao što je to bio slučaj s Albancima u Jugoslaviji, tačnije na Kosovu. Negodovanje određene manjinske grupacije obično dobija još represivniji odgovor većinske populacije u vidu nacionalizma. Unutrašnji odnosi unutar država preslikavaju se na odnose i između samih članica, pa smo imali priliku vidjeti da se nakon referenduma u Škotskoj desio referendum u Velikoj Britaniji o istupanju iz Evropske unije. Škotska nije dobila nezavisnost, ali je referendum označio početak promjene položaja Škotske unutar Ujedinjenog Kraljevstva. S druge strane, istupanje Velike Britanije iz Evropske unije dovodi u pitanje svrhu dosadašnjeg uspjeha integracija.

Na osnovu navedenih iskustava i primjera dolazimo do formiranja nekoliko usmjerenja u odnosima nacionalnog i nadnacionalnog u Evropi.

Prvo usmjerenje je kod populacije koja ističe nacionalni identitet kao primarni u odnosima u Evropi. Postoji protivljenje procesu evropskih integracija uslijed bojazni da će nacionalna država izgubiti na važnosti i nezavisnost u svom djelovanju, a samim tim i poseban identitet.

Drugo, uslijed globalizacije i naglog povezivanja društva u Evropi, kreiranje nadnacionalnih institucija je imalo za posljedicu intenzivno nadilaženje nacionalne posebnosti te isticanje zajedničkog evropskog identiteta.

I konačno, posljednje usmjerenje u odnosima, koje nije dovoljno u fokusu, a u kojem leži potencijal, nalazi se u odnosu između prva dva, to jest pomirenje. Proces pomirenja između nacionalnog i nadnacionalnog itekako je važan za rješavanje trenutne situacije. Ipak, nedostatak u komunikaciji te transparentnosti rada nadnacionalnih institucija s jedne strane te isticanje nacionalne posebnosti s druge strane predstavlja glavni kamen spoticanja u trenutnim odnosima u Evropi. Kao što smo vidjeli na primjeru Jugoslavije, gdje je vještačko kreiranje novog identiteta te osporavanje nacionalnog identiteta imalo posljedice, tako i u trenutnoj situaciji u Evropi nedostatak kreativnosti i dijaloga može dovesti cijeli proces integracija u pitanje.

Ostavljanje po strani sukoba kontradiktornih identiteta u Evropi više ne može biti dio rješenja. Proces pomirenja nacionalnog i nadnacionalnog od ključne je važnosti za nastavak evropskih integracija. Davanje prava nacionalnim skupinama do te mjere da ne osjećaju ugroženost može predstavljati snažan temelj u procesu pomirenja. Na ovim temeljima može se odvijati i promjena u odnosima na Balkanu. Nastavak procesa pomirenja ogledao bi se u otvorenoj i transparentnoj komunikaciji, gdje će se naglasiti važnost povezivanja i sličnosti između različitih grupa te na koji način se razlike mogu premostiti.

Na isti način, iako su odnosi na Balkanu dodatno komplicirani zbog etničkih i nacionalnih odnosa, diskusije su otpočete na osnovu poštivanja i uvažavanja međusobnih prava. Rješavanje problema konstruktivnim dijalogom, umjesto njihovog potiskivanja ustranu, otvorit će put budućem uvezivanju. Upućenost jednih na druge nema alternativu. Različitosti treba njegovati jer predstavljaju vrijednosti koje razmjenjujemo između sebe i koje nas čine iskustveno bogatijim. Na ovaj način možemo odgovoriti izazovima zajedničke evropske budućnosti. Nacionalno i nadnacionalno ne isključuju automatski jedno drugo. Kreativnim pristupom, nacionalno i nadnacionalno se mogu nadovezati.

Eldin Buljubašić je član Upravnog odbora Mladih evropskih federalista Bosne i Hercegovine. Trenutno je na drugoj godini master studija Univerziteta u Sarajevu na Fakultetu političkih nauka, usmjerenje Međunarodni odnosi i diplomatija. Paralelno je student prve godine master studija Marmara univerziteta u Istanbulu, Fakulteta za biznis i administraciju.

Čuvari nacionalizma

Tokom posljednje debate u Narodnoj skupštini Srbije o programu nove vlade premijer Aleksandar Vučić je nekoliko puta naglasio da nema „rješenje“ za huliganstvo koje se odražava na srpski sport i društvo. „Priznajem“, rekao je, „da ja ovo ne mogu riješiti. Žao mi je, ali to je istina.“

Određeni problemi danas, dvadeset pet godina nakon raspada bivše Jugoslavije, izgledaju skoro isto kada govorimo o nasilju u sportskim arenama i na fudbalskim stadionima. Oni koji su prepoznati kao stvarni i jedinstveni navijači iz vremena kada je fudbalski klub Crvena zvezda pobijedio tokom Lige šampiona 1991. od tada su postali jedan od glavnih problema srpskog društva i čuvari srpskog nacionalizma.

Lista „zvjerstava“ koja su počinili srpski huligani nastala je tokom zadnjih 15 godina, nakon svrgavanja režima Slobodana Miloševića u oktobru 2000, iako je javnost vjerovala da se to neće desiti u „novorođenoj“ demokratskoj Srbiji.

Nakon što su tokom devedesetih godina prepoznati kao pogodni za regrutiranje paramilitarnih grupa, srpski huligani su se početkom novog milenija pretvorili u bande povezane s organiziranim kriminalom.

Međutim, njihove vrijednosti ostaju iste: Srbiju smatraju žrtvom zapadnih sila, prevladava ljubav prema Rusiji, podržavaju sve vrste „tradicionalnih nacionalnih vrijednosti“ i spremni su koristiti nasilje. To su osnove organiziranih huliganskih grupa u Srbiji za koje se čini da vjeruju kako nastavljaju borbu za Srbiju.

Kada su ove grupe formirane sredinom osamdesetih godina prošlog stoljeća, nakon Titove smrti, bilo je to u duhu urbanog života i stavova. Prve grupe navijača fudbalskih klubova Crvene zvezde i Partizana svoje uzore su vidjele u sličnim grupama u Engleskoj, gdje je huliganstvo cvjetalo kasnih sedamdesetih.

Međutim, pokret u Engleskoj je svoje korijene imao u borbi različitih društvenih klasa, a huligani su potjecali iz nižih klasa.

U Srbiji, kao i u drugim dijelovima bivše Jugoslavije, prvi članovi organiziranih fudbalskih navijačkih grupa bili su mladići iz gornje do srednje klase, a biti dio takve grupe je bilo u modi.

Do radikalizacije je došlo kada su na vlast u Srbiji došli nacionalisti predvođeni Slobodanom Miloševićem, a politika je postala redovna tema na fudbalskim stadionima i u drugim sportskim arenama. Do početka rata u Jugoslaviji 1991. „mišljenje“ fudbalskih navijača je postalo relevantno u političkoj areni – oni koji kontroliraju mase na stadionima mogu se osloniti na značajnu podršku na ulicama ili tokom političkih kampanja.

„Niko ne želi čuti skandiranje navijača na stadionu protiv sebe“, nekoliko puta je rekao Ivice Dačić, zamjenik predsjednika srbijanske vlade, opisujući na taj način kako se osjećaju srpski političari. Dok je huliganstvo u Engleskoj poslužilo vlasti kao isprika za uvođenje nove ekonomske paradigme po kojoj radnička klasa nije imala mogućnost da podigne svoj glas na ulicama, u Srbiji je huliganstvo poslužilo kao podrška nacionalističkim politikama tokom rata u bivšoj Jugoslaviji i kao izvor regrutiranja mladih kriminalaca nakon toga.

Huligani i vladine sigurnosne agencije imali su koristi od tog „čudnog odnosa“: vođe ekstremnih fudbalskih navijačkih grupa su imale podršku za svoje kriminalne radnje u Srbiji, a sigurnosne agencije su imale kontrolu nad njihovim radnjama, i bilo je moguće koristiti ih za različite političke aktivnosti. Učešće članova ekstremnih fudbalskih navijačkih grupa u ratovima u bivšoj Jugoslaviji se analizira i potvrđuje, kao i njihove kriminalne radnje nakon rata. Nadalje, upravo tokom rada na ovom članku dvojica vođa

huliganskih grupa su ubijena u predgrađu Beograda, a s druge strane jedan od vođa jedne od najvećih grupa koja podržava fudbalski klub Partizan unaprijeđen je među policijskim snagama Srbije.

Državna administracija je nekoliko puta tokom posljednjih 15 godina objavljivala rat onima koji koriste sport kao pokriće za svoje kriminalne radnje. Istovremeno ih je koristila kada joj je njihova podrška bila neophodna, kada su ambasade zapaljene u Beogradu u februaru 2008, nakon što je Kosovo objavilo nezavisnost, ili kada je Parada ponosa organizirana u Beogradu 2010. godine. Vlada je formalno spremna primjenjivati zakon, ali kada se svjetla ugase jača svoje veze s onima koji su u stanju za kratko vrijeme organizirati hiljade mladića za različite svrhe.

Danas će napuniti stadion Crvene zvezde za neku važnu utakmicu, a sutra mogu podržavati aktivnosti političke stranke ili biti dio grupe organizirane od države koja održava proteste na granici između Srbije i Kosova ili grupe koja može održati protuproteste tokom Parade ponosa.

Ova „igra“ između ekstremnih fudbalskih navijača i državne administracije postala je jača nakon dolaska Aleksandra Vučića na vlast 2012, jer on s ponosom kaže da je bio „jedan od njih“ tokom devedesetih kao navijač Crvene zvezde. Sada se čini da mora kazniti one čije su vrijednosti i način života na dramatičan način obilježili njegov vlastiti život i stajališta.

Neiskrenost srpske administracije u pogledu rješavanja pitanja huliganstva i njihovih kriminalnih radnji postaje jasnija kada novinari ili istražitelji pokušaju otkriti pravu prirodu te konekcije između zlikovaca i onih koji bi trebali štiti javne interese i sigurnost svih građana.

Država ne posjeduje odgovarajuće statističke podatke i nema odgovarajuće odgovore na ova pitanja. Nije moguće objaviti zapisnik sa sastanka koji je premijer održao s vođama nekih od huliganskih grupa, a on ne želi govoriti o tome u javnosti. Policijski podaci o svim kriminalnim aktivnostima članova huliganskih grupa ili sudski podaci se ne objavljuju javno i mi nikada nismo dobili odgovor o prirodi konekcija između policajaca i huligana. Šta je razlog tome i zašto javnost ne dobija odgovarajuće odgovore?

Na osnovu mog ranijeg rada kao istraživačkog novinara, mogu reći da nemamo odgovore zato što baviti se huliganima znači baviti se nacionalizmom i njegovim utjecajem na srpsku politiku. Huligani su zauzeli poziciju čuvara tradicionalnih srpskih vrijednosti i oni su jako popularni među mladima Srbije. Koriste osjećaj pune podrške Crvenoj zvezdi ili Partizanu kako bi regrutirali nove članove i koristili ih za različite aktivnosti: reketarenje, osiguravanje noćnih klubova, trgovinu drogom, ulične napade te ubistva. Kada ih regrutiraju, ne razgovaraju o tim temama. Ako želiš biti dio grupe, trebaš dokazati svoju ljubav prema klubu, naciji i Srbiji, poštivati Srpsku pravoslavnu crkvu i podržavati srpske ratne heroje – od onih srednjeg nivoa poput Marka Kraljevića do Ratka Mladića i Radovana Karadžića. Poenta je u tome da ako se želi ozbiljno baviti pitanjem huliganstva, potrebno je baviti se srpskim nacionalizmom i odvojiti kriminal od nečega što je dio samih temelja svake nacije na svijetu.

Paradigma „srpskih vrijednosti“ oteta je od naučnika, akademske zajednice i škola i prepuštena onima koji je koriste kao mamac za nove vojnike. Nije bitno gdje se nalazi front, u Bosni, na Kosovu ili u predgrađu Beograda, principi su isti. Kada Vlada Srbije odluči da redefiniira „srpske vrijednosti“, moći ćemo biti sigurni da se radi o zadnjim danima huliganstva u Srbiji. Do tada je svaka izjava policije ili druge vladine agencije samo još jedan dokaz da se ne dešava ništa ozbiljno.

Slobodan Georgiev je novinar koji živi u Beogradu i radi kao programski koordinator za BIRN Srbija. Od 2001. radi kao novinar sa sedmične novine Vreme na temama vezanim za organizirani kriminal i sport. Učestvovao je u programima UNDP-a vezanim za tranzicijsku pravdu i reformu pravosuđa u Srbiji.

Nora Hasani Llapashtica je advokat i blogerica iz Prištine. Piše o utjecaju inicijativa građana na zakone i socijalne politike na lokalnom i državnom nivou i bavi se socijalnim pitanjima.

SJEĆANJE NA PROŠLOST U CILJU IZGRADNJE BOLJE BUDUĆNOSTI

Etničke konflikte i ratove koje smo doživjeli na Balkanu vodio je režim zlog oportuniste koji je hranio etnički nacionalizam svojih ljudi hegemonijskim i populističkim pristupom. Svojim iracionalnim ambicijama podsticao je na animozitet kako bi stvorio Veliku Srbiju represijom, aparthejdom, a kasnije i etničkim čišćenjem.

Režim Slobodana Miloševića odgovoran je za ubijanje i raseljavanje na hiljade ljudi na Kosovu, silovanje djevojčica i žena, brojne porodice su izgubile sve, pa čak i nadu, a više od hiljadu osoba još uvijek se vode kao nestale. Nesigurnost proganja članove porodica koje su ostale iza njih. Njihovo odsustvo je duboka rana koja ne zarasta.

Čini se da su štete koje su prouzrokovali represivni srbijanski režim i rat koji je uslijedio nepopravljive. Svi oni koji su doživjeli ratove devedesetih godina prošlog

stoljeća nose rane i ožiljke. Većina tih „ožiljaka“ nije vidljiva s obzirom na to da se manifestiraju u vidu trauma i neprerađenih sjećanja.

Kada ste dijete, sve događaje percipirate drugačije nego odrasla osoba. Vaša iskustva su fragmenti složenih događanja. Događanja koja ne možete shvatiti sa svog stajališta. Međutim, jedna stvar koju sam brzo naučila – čak i kao dijete – jest da su se stvari desile zato što smo „mi“ bili drugačiji od „njih“.

Sjećam se da su moji roditelji bili prisiljeni napustiti svoje poslove, kao i brojni drugi ljudi tokom masovnih protjerivanja kosovskih Albanaca. Moja majka je potpisala svoj otkaz pod prijetnjom pištolja uperenog u nju. Tako da su se moji roditelji vratili s posla i ostali kod kuće. To je bio prvi put kada su pokušali da objasne šta se dešavalo Albancima na Kosovu, kako su ljudi ostajali bez posla. Imala sam samo četiri godine.

Sjećam se da se moja majka porodila u kući jer je bilo previše opasno i rizično roditi bebu u bolnici s obzirom na to da su svi zdravstveni radnici koji su bili kosovski Albanci otpušteni.

Sjećam se da sam slušala svoje roditelje dok su govorili o masovnom trovanju albanskih učenika u javnim školama. Bojali su se da bi se nešto slično moglo desiti meni u vrtiću, tako da nisam išla u vrtić.

Sjećam se teško naoružanih vojnika koji su zaustavili naš Kikirez (Fiat 126) i uperili kalašnjikove u nas. Nisam mogla shvatiti zašto su ovi uniformirani muškarci uživali da plaše moju majku koja je putovala sama s nama (moja sestra je imala četiri godine, a moj brat tek nekoliko mjeseci). Mi smo zaustavljani toliko puta, i to bez ikakvog razloga. Tako da smo naučili da šutimo – što je veliki izazov za dijete, dijete koje je tek prohodalo i bebu. Kada je moj otac bio u autu, oni su uvijek pokušavali da ga provociraju kako bi imali razlog da ga premlate. *Sjećam* se da su nas jednom ostavili satima u našem malom autu na užasnoj ljetnoj vrućini.

Sjećam se kako su srbijanski policajci uhapsili direktora naše osnovne škole. To se desilo pred našim očima nakon nastave umjesto škole. Bilo je uznemiravajuće biti svjedokom takve okrutnosti kao učenik prvog razreda. Bilo je još teže shvatiti zašto se to desilo.

Sjećam se različitih vrsta protesta protiv represije, u kojima mi je bilo dopušteno da učestvujem. Tokom ranih večeri donijeli bismo tave i lonce blizu naših otvorenih prozora i blago bismo udarali štapovima i kašikama. Još uvijek se sjećam tog preplavljujućeg zveckanja ključeva i udaranja o metal. Taj zvuk je poput talasa odzvanjao gradom.

Sjećam se dana kada smo morali napustiti kuću. Imala sam sedam godina. Kao i mnogi drugi prije i nakon nas, otišli smo ostavivši sve i svakoga. Sve što smo posjedovali, sve za što su moji roditelji ikada radili. Dragocjene predmete koji su nam bili važni, poput igračkica, fotografija i naših omiljenih knjiga. Dragih djedova i nena, rođaka i bliskih prijatelja.

Sjećam se da je moj ujak plakao poput djeteta kada smo se opraštali. Tada nisam mogla shvatiti njegovu duboku tugu niti sumnje i strahove koje su moji roditelji imali kada smo krenuli na put ka Zapadu. Pripadati drugoj naciji značilo je da nisi siguran i poželjan da živiš u vlastitoj zemlji, jer ti se moglo desiti bilo šta.

Najgore sjećanje je sjećanje na moju porodicu i mene zaglavljene u kamionu hladnjači sa 30-40 stranaca. Prelazili smo granicu nelegalnim putem. Krijumčari su nas zaključali izvana, kako niko ne bi posumnjao da se u kamionu nalaze ljudska bića. Mi na koncu nismo imali dovoljno zraka. Još uvijek se sjećam ljudi koji su vrištali u panici, beba koje su plakale. Pretužnih molbi da zaustave kamion. Neprestanih pokušaja da se provale teški zidovi. Nas djecu su dizali kako bismo mogli disati. Nismo mogli disati i skoro smo umrli taj dan. A zatim se

kamion naglo zaustavio. Došlo je do problema, tako da smo morali izaći i prenoćiti u šumi. *Sjećam* se neopisive hladnoće. Ali nismo umrli. To je bilo sve što je bilo bitno. Bili smo sretni da smo izbjegli rat prije nego što je počeo i da nismo izgubili rođake i prijatelje. Tako puno drugih ljudi nije imalo tu sreću.

Ljudi danas jedva govore o devedesetim i ratu. Čini se da većina bira šutnju kako bi se oslobodila neugodnih sjećanja. Iako sjećanja na prošlost mogu biti bolna, moramo pričati o našim iskustvima, moramo se sjetiti zašto je došlo do određenih događaja, kako i zašto je počeo rat. Važno je suočiti se s prošlošću ne samo u vlastitoj zajednici nego govoriti i sa Srbima, razgovarati čak i o sjećanjima iz djetinjstva koja su vezana za neugodne događaje. Mora postojati razmjena između mladih Albanaca i mladih Srba koji žive na Kosovu kako bi počeli shvaćati i upoznavati jedni druge. Može nastati velika šteta ako ne postoji kontakt i dijalog između "običnih" Albanaca i Srba i ako obje strane ostanu izolirane jedna od druge i hrane mlade i buduće generacije etničkim istinama i nacionalističkim mitovima.

Trebamo se sjećati prošlosti zajedno, ne zato da bismo hranili i jačali naše vlastite nacionalističke osjećaje ili zahtijevali osvetu za ono što se desilo, već se trebamo sjećati da bismo razumjeli i da nikada ne bismo zaboravili opasnosti i rizike koji mogu nastati ako se zapali etničko-nacionalistička vatra i počne gutati sve oko sebe.

PROŠLOST GUŠI BUDUĆNOST MAKEDONIJE

*Nedostatak inkluzivnih politika u Makedoniji i etničke tenzije u zemlji
ugrožavaju njene evroatlantske integracije*

Balkanski poluotok je u prošlosti, ali i danas, pored toga što je bio i ostao žarište konflikata, također regija od geološkog i strateškog značaja u kojoj se prepliću različiti politički, diplomatski i ekonomski interesi. U prošlosti je Balkan bio poprište sukoba, konflikata, saradnje i kulturne kohezije. Balkan je regija koju su nastanjivale brojne civilizacije; svaka od njih je obilježila nacionalne identitete balkanskih naroda. Trend političkih sukoba između zemalja u regiji se, međutim, nastavlja, a etnički i historijski konflikti i frustracije su i dalje prisutni. Makedonija je danas primjer ovih sukoba i nezadovoljstva s obzirom na to da je sada također podijeljena između različitih sila i unutar zemlje.

Sukobi između država-nacija u Evropi i stvaranje nove mape Evrope na kraju 19. stoljeća utjecali su i na nastanak velikosrpskih i velikogrčkih nacionalističkih projekata. Intelektualne i političke srpske i grčke elite 19. stoljeća svoje projekte su započele s direktnim ciljem uključivanja teritorija manjih naroda, kao što su Albanci

i Makedonci. Srbi i Grci su se suočili sa izazovom stvaranja vlastitih identiteta, uz nošenje s otporom nesrpskih i negrčkih naroda.

Nije slučajnost da trenutna makedonska politika slijedi njihov pravac; nacionalistički državotvorni naponi su u suprotnosti s njihovim historijskim pravom na tu zemlju. Političke elite su odabrale da uzdrmaju temelje državotvorstva stvaranjem pristrane historije bez naučne ili historijske osnove. Ova vrsta politike bila je široko rasprostranjena u 19. stoljeću. Danas je u suprotnosti s novim i modernim konceptima koji promoviraju globalizaciju na ekonomskom, političkom i sigurnosnom nivou.

Može li takva politika, zasnovana na prošlosti umjesto na budućnosti, biti štetna?

Do 2006. godine Makedonija je bila vodeća u pogledu procesa evropskih integracija na Zapadnom Balkanu. Makedonija sada odstupa od ovog procesa

zbog antizapadnih politika: shvativši uvezeni politički projekt „makedonske renesanse“, vlada razotkriva zloupotrebu historije od strane državnih institucija. Čini se da djeluju u skladu sa strategijom koja je usko koordinirana s drugim slavenskim državama, uključujući Srbiju, Rusiju i Grčku. U međuvremenu, integracija Makedonije u evrozapadne strukture podržala bi albansko pitanje. To može biti razlog brojnih međuetničkih i međureligijskih konflikata na političkom nivou u Makedoniji i za antizapadnu politiku vlasti. Evroatlantske integracije Makedonije su trebale biti državni interes, a ne samo prioritet albanskih predstavnika. To je način suprotstavljanja srpsko-ruskoj politici i jedini način za stabilnost i dalje postojanje zemlje.

Makedonija se danas suočava s krizom etničkog, jezičkog i kulturnog identiteta uslijed stalnih sporova s Grcima, Bugarima i Srbima, ali i rastućih tenzija s albanskom zajednicom u Makedoniji. Kao rezultat nemoralne srpsko-ruske intervencije, zemlja danas ima slabu poziciju na međunarodnoj sceni. Njena saradnja sa zemljama iz regije, Kosovom i Albanijom je loša. Beograd je i dalje glavni prioritet unutar odnosa s regijom, a integracija Makedonije u EU i NATO je i dalje u zastoju.

Skender Asani je direktor Instituta za kulturno i duhovno naslijeđe Albanaca u Makedoniji i predsjednik Udruženja albanskih historičara Republike Makedonije.

Institut kulturnog i duhovnog naslijeđa Albanaca – Skoplje

<http://www.itsh.edu.mk/>

Mira Kostić je dugogodišnja novinarka koja je i članica Radio-televizije Makedonije i stručnjakinja za pitanja rješavanja konflikata.

Od paralelnih svjetova do zajedničkih vrijednosti

Pitam se da li mi u Makedoniji živimo u paralelnom svijetu koji ignorira stvarnost i promovira norme koje šire moćnici koje se pogrešno promoviraju kao univerzalne. Nadalje, u svijetu u kojem se potrebe i interesi pojedinca ignoriraju i stavljaju iza potreba i interesa kolektiviteta. Bez obzira na rizik da budem predmet kritika i nerazumijevanja, ja svejedno zaključujem da je odgovor da, mi živimo u takvom svijetu.

Dijelimo se na osnovu političkih stranaka, nacionalnosti, religije, i ko zna čega još. Za mnoge osobe je i dalje bitnije da se diže zastava određene nacionalnosti i da se njihovim jezikom govori u institucijama nego njihov životni standard ili da li su građani jednaki pred ustavom i zakonom. Na Balkanu, stjecištu različitih nacija i kultura, ideje o jakim državama i nacijama i dalje cvjetaju, a nacionalna romantična frustracija je glavni razlog koji je doveo do krvavog i okrutnog raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Umjesto da izvuku pouku iz prošlosti, političari danas hrane i potiču ove nacionalističke osjećaje zbog svoje nesposobnosti da ponude rješenja za hitne egzistencijalne probleme njihovih građana. Čini se da je njihov jedan i jedini cilj ostati na vlasti. Kako bi se zadržali na vlasti, igraju se vatrom, a kada se čini da vatra izmiče kontroli glume vatrogasce i gase je iako su je oni lično uzrokovali.

Ovakav način (ne)rješavanja političkih pitanja na odgovarajući način doveo je do fragmentacije makedonskog društva od raspada Jugoslavije: u slučaju albanske zajednice, ljudi su se općenito distancirali od procesa nezavisnosti, uvjereni da se prema njima postupa na nefēr način i da se krše njihova kolektivna prava. Određene radikalne grupe su čak proglasile Republiku Ilirida. Makedonci su, s druge strane, s historijskom šansom da konačno postanu nezavisna država, ostavili stvarnost postrani i pokušali probleme pomesti pod tepih, što je dovelo do Okvirnog sporazuma iz Ohrida 2001. Makedonija više nije bila ista zemlja: zvanično ujedinjena, ali u unutrašnjosti podijeljena. Makedonci su se osjećali lišenima suvereniteta i smatrali su da je on povrijeđen. Albanci su, s druge strane, smatrali da druge zajednice trebaju biti zahvalne za prednosti koje su osigurali.

Zbog ove podjele i frustracije na objema stranama, obje strane se sada fokusiraju na svoja nacionalistička stajališta koja njihovu vlastitu zajednicu stavljaju u središte njihove politike. Umjesto da stvaraju veći broj radnih mjesta, investiraju u obrazovne strukture i podržavaju mlade bez obzira na njihovu etničku pripadnost, oni koriste cjelokupni budžet, a sve svoje napore ulažu u izgradnju novih patriotskih spomenika koji isključuju „druhu stranu“ i donose druge odluke koje se zasnivaju isključivo na njihovoj etničkoj pripadnosti.

Ova podjela dovodi do nepravde i nezadovoljstva u našem svakodnevnom životu: Školski udžbenici uče našu djecu u dobi kada su nesposobna za kritičko razmišljanje da je normalno da Stojan ide na univerzitet a da je Nazmi pastir, ili da je vrlo važno koji političar je šef općinske vlade. Kako bi se zadovoljio princip pravednog zastupanja, stotine ljudi je zvanično zaposleno u državnim institucijama na osnovu stranačke pripadnosti. Ali oni ostaju kući zbog činjenice da nema dovoljno stolica u uredima – dok u isto vrijeme primaju plate.

Mladi ljudi odlaze u potrazi za boljom budućnošću izvan nacionalnih granica, bez opterećenosti političkim ucjenama i pritiscima. Odlaze s makedonskim pasošima, kao građani Makedonije, i niko ne pita za njihovu etničku pripadnost. Jedina stvar do koje im je stalo je da li mogu naći posao u inostranstvu.

Treba li ovo biti budućnost naše zemlje? Paralelan svijet u kojem se zanemaruju osnovna ljudska prava i kulturne vrijednosti? Makedonci, Albanci, Turci, Srbi, ili Romi, svi oni imaju slične svakodnevne probleme. Nemogućnost plaćanja računa, ugrožavanje vlastite imovine, nemogućnost pristupa pravdi ili potreba podmićivanja nekoga kako bi dobili pristup zdravstvenim uslugama, to su problemi s kojima se suočavamo svi mi. Da li je neko išta više ili manje čovjek zato što je pripadnik određene nacionalnosti? Da li je nacionalnost bila bitna kada je Artim Shaqiri postigao gol kojim je osigurana pobjeda i koji se slavio širom Makedonije? Da li je Abdurahman Aliti kao ambasador u Bugarskoj bio manje Albanac kada je branio interese Makedonije? Da li su Makedonci bili izdajnici kada su glasali za predsjedničkog kandidata Imera Selmanija?

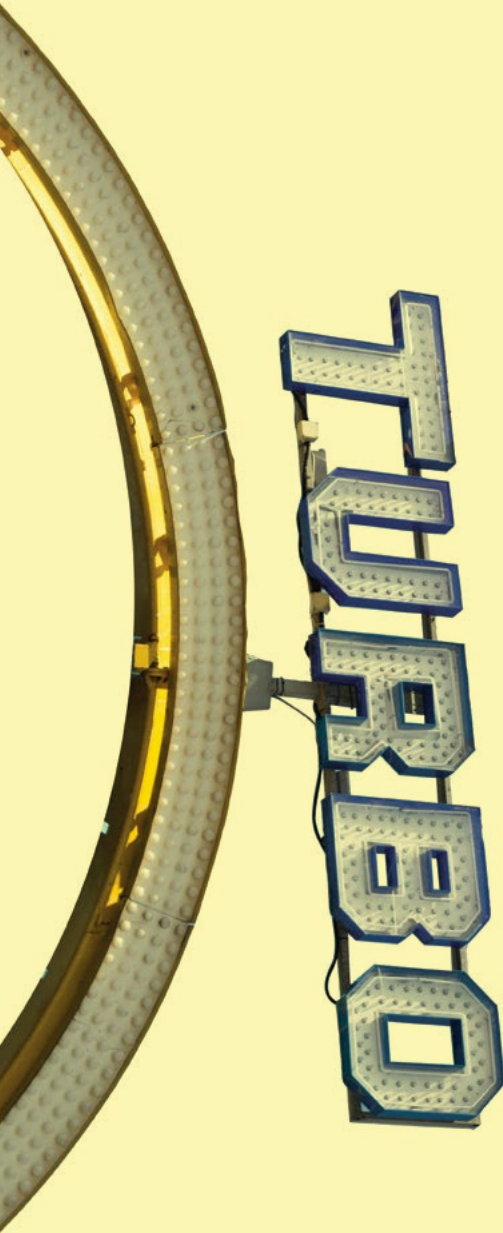
Ja lično sam imala priliku rasti i razvijati se u okruženju u kojem su postojale razne nacionalnosti. To mi je pomoglo da se pobliže upoznam s njihovom kulturom, jezikom, načinom života i tradicionalnim vrijednostima. Pored Beatlesa, moji idoli su bili Ramiz Sadiku i Bora Vukmirović. Za sve one koji to ne znaju, oni su bili prijatelji koji su se borili za slobodu usred Drugog svjetskog rata i jedan su drugom u zagrljaju čekali na strijeljanje. Mislim da uništenje paralelnih svjetova treba početi od djece, jer ona nisu opterećena predrasudama i animozitetom. Odrasli su stvarni problem u ovom slučaju. Ne izvlače pouke iz lekcija koje ih uči život i ne uče kako odgovoriti na pitanje da li će nastaviti živjeti u paralelnim svjetovima ili izgraditi sistem vrijednosti u kojem je diskriminacija – čak i pozitivna – uvredljiva i neprihvatljiva.

Pitanja koja se postavljaju sada: Kako da gradimo zajedničke vrijednosti? Kako da pronalazimo zajednička stajališta koja nas ujedinjuju? Prepustimo historiju historičarima umjesto da je zloupotrebljavamo u političke svrhe. Skupimo hrabrost da se izvinimo za nepravde koje smo učinili drugima u prošlosti. Počnimo poštovati jedni druge, učiti da slušamo, da ne radimo drugima ono što ne bismo da oni rade nama. Otkrivajmo interese i probleme koji utječu na nas na dnevnoj osnovi kao na ljude, a ne kao na Albance ili Makedonce. Insistirajmo na istinskoj jednakosti građana pred zakonom.

Ako ove stvari postanu naši prioriteti, pitanja koja nas dijele postat će manja i neznatna. Ohrabreni smo činjenicom da je građanska svijest počela da se budi, prvo putem protesta srednjoškolaca, socijalnih službi, ljudi prema kojima se loše odnosi i koji su isključeni iz sistema centralnog grijanja, do takozvane šarene revolucije, ali još uvijek predstoji puno rada. Ja sanjam o sistemu u kojem nećemo dozvoliti da se nama manipulira nauštrb osnovnih ljudskih prava i obaveza. Što se mene tiče, ja sam u potpunosti za takav sistem. Šta je s vama?

INVESTIRANJE SIMBOLIČKOG KAPITALA U POPULARNU KULTURU: TURBO-FOLK I ŽENSKI NACIONALNI SUBJEKT

Poput mnogobrojnih teoretičara, ni ja naciju ne smatram političkim entitetom, već stanjem uma, „imaginarnom zajednicom“. [...] Svoju pripadnost takvoj zajednici njeni članovi ne određuju prema nekim stvarnim mjerilima raspoznavanja, kao što su zajednički jezik, historija ili kulturno naslijeđe [iako u mnogim slučajevima takva mjerila mogu biti – i bivaju – važna], već prema tome što misle da joj pripadaju. [...] U tom smislu nacija funkcionira kao mit.

Andrew B. Wachtel, Stvaranje nacije – razaranje nacije

Nakon raspada SFRJ devedesetih godina prošloga stoljeća etnonacionalistički diskursi, ratovi, silovanja, prisilne ili svojevoljne emigracije i etnička čišćenja postali su svakodnevica odnosa između bivših jugoslavenskih republika i njihovih naroda. Usljed takve kolektivne nacionalističke paranoje, kreiranja nacionalnih tabora, pljačke, raspodjele kapitala i javnoga dobra, te zaoštavanja etnonacionalističkih diskursa i oprirodnjavanja mržnje i ubijanja Drugog, popularna kultura je odigrala veoma bitnu ulogu u oprirodnjavanju rata kao jedinog mogućeg i najnormalnijeg izbora. Kako je isključenje sam uvijek konstituiranja nacije, ona je između ostaloga građena i na isključenju žena. „Žene su tu videne kao vlasništvo u gotovo

zemljoposjedničkom smislu, kao teritorije i kao granice koje valja 'braniti' ili pak, osvojiti, ovisno o perspektivi. Njihovo tijelo, u figurativnom smislu predstavlja teritorij i granice“ (Iveković, 2000). Nacionalni projekt je uvijek muški projekt, a žene su samo pomoćnice. „Nacija je naravno fikcija, ali fikcija koja funkcionira. Ona je patrijarhalna zajednica koja žene može samo da isključuje, jer naciji je kao i svakoj patrijarhalnoj strukturi isključenje žena u osnovi: sve žene podređene su svim muškarcima“ (Blagojević, 2002). Turbo-folk izvođačice i izvođači početkom devedesetih godina svoju su estradnu naraciju gradili unutar etnonacionalističkog diskursa i po takvim postulatima nisu ni u jednom trenutku bili remetilački za društvene vrijednosti, tako da je temeljan odnos turbo-folk kulture i njenih izvođača prema ratu i zločinima bilo distanciranje od političkog.

Pjevačice su zapravo funkcionirale kao reprezentacija hiperseksualiziranih žena. Seksualizirani ženski subjekti, čija pojavnost i reprezentacija graniči s pornografijom, bili su pogodno tlo za konstruiranje ženskih zvijezda unutar etnički čistih prostora i prilika da se ostvari brza zarada, ali i zavidna karijera na muzičkoj sceni cijelog južnoslavenskog prostora. Ženske turbo-folk zvijezde su tokom ratnog stanja na prostoru bivše Jugoslavije bile potrebne i podobne, jer su implicitno, pa i eksplicitno, ohrabrivale muškarce u ratnim angažmanima pozivajući ih pritom na seksualni odnos. Ponekad je taj poziv bio doslovan, a ponekad skriven, što je zavisilo od reprezentacije same izvođačice, zato je u tom trenutku bilo toliko puno ženskih zvijezda koje su svoju poziciju artikulirale putem seksualiziranih pjesama, videospotova i osobne pojavnosti i reprezentacije. Takva vrsta reprezentacije turbo-folk izvođačica predstavljala je novu vrstu „ženske emancipacije“ i ideala kojima treba težiti.

Turbo-folk izvođačice su još od osamdesetih godina prošlog stoljeća i epohe Lepe Brene reprezentacijski kreirale jasno definirane pozicije unutar nacionalnog poretka. Pjesma Lepe Brene „Jugoslovenka“ predstavljala je nacionalnu reklamu o Jugoslaviji koju reprezentira ženski subjekt i putem ženskog subjekta slala se poruka da će s Jugoslavijom i očuvanjem različitosti i jedinstva njezinih naroda biti sve uredu. Konstrukcija ženskog subjekta u njezinim tekstovima i videospotovima održavala je lažnu sliku (tako će vrijeme pokazati) jugoslavenskog jedinstva i ravnopravnosti svih njezinih naroda. U jednom kadru ovoga videouratka Lepa Brena, u svom standardnom seksipilnom izdanju (kratke pantalone, duge noge, „izazovna“ poza), sjedi na palubi broda držeći se za zastavu SFRJ, čime se izravno implicira na poziciju ženskog subjekta u toj jugoslavenskoj nacionalno-političkoj bajci, kao „nositeljice“ nacije. Odlika svake nacionalne zajednice, u ovom kontekstu jugoslavenske nacije, zajednički je interes koji ih udružuje, a da bi interes

-
-
-
-
-

bio uopće zajednički moraju ga dijeliti svi pripadnici zajednice. „Iako su to patrijarhalni i muški kolektivi i metanarativi, žene i/ili žensko tijelo se često koriste kao materijal za odašiljanje poruke o tom nacionalnom projektu, pa se žene stoga razumijevaju kao nositeljice nacije ili simboli nacije. Dok su muškarci zastupnici i glasnogovornici nacije koji održavaju zajedničke interese naroda, žene su simboli nacije“ (Yuval-Davis, 2003). Seksipilnim i erotiziranim ženskim tijelom koje se drži za jugoslavensku zastavu definira se i određuje žensko mjesto ili mjesto ženskoga subjekta unutar nacionalnoga poretka. To mjesto se postavlja kao imperativ lijepo, seksipilno, zdravo i potentno Jugoslovenke sačinjene da ugodu muškom voajerskom pogledu, što postaje i ključna odlika ženskoga subjektiviteta u nacionalnoj metanaraciji Brenina videouratka. Brena je u takvim nacionalnim, političkim i ideološkim okvirima funkcionirala kao zastupnica ideje jugoslavenstva među masovnom publikom.

Ceca Ražnatović i mnoge druge izvođačice devedesetih godina predstavljale su srpsku naciju. Ona se u devedesetim godinama prošloga stoljeća, nakon vjenčanja s Arkanom, nameće i pozicionira kao srpska ikona stila, što je nastojala i prikazati u svojim tekstovima i videomaterijalima. Ceca se otvoreno u svojim pjesmama i videospotovima reprezentirala kao bogata i raskošna, ali i požrtvovana Srpkinja i pravoslavka. Ona se zapravo žrtvuje za muškarca, pruža mu samopouzdanje, ničega se ne boji, sve je u stanju da istrpi i preživi, i uvijek je pozicionirana kao čuvarica njegova identiteta i maskuline moći. Žena se postavlja kao čuvarica muškoga integriteta, ona kroji muškarca i daje mu svoja krila. Kako žene unutar patrijarhalnih i struktura moći ne mogu olako uspjeti kao neke vrste liderki u bilo kojem životnom području koje sa sobom donosi moć, novac, ugled, poštovanje, izravan nacionalni ili „otadžbinski“ značaj, jer nisu za takvo što tobože predodređene, onda one kroje svoje muškarce po tim postulatima. Nekada ti muškarci predstavljaju supruga, a nekada sina, oca ili brata. „Ono što je političko oko Cece jest pristanak na sve moguće preobrazbe tijela te pristanak uz sve globalizirane, modernizirane procese pre/oblikovanja ženskoga tijela. Ona je Srbima slala poruku kako izgleda svijet izvan granica domovine time što se stalno transformirala i tako što je bila jedina koja je imala dovoljno novaca slijediti modu. Tako je građanima Srbije u vrijeme izolacije i sankcija tokom Miloševićeva režima bila doista pružena mogućnost djelomičnog praćenja globalnih kulturnih procesa isključivo preko jednog velikog transformera – Cece“ (Papić, 2001).

U prvim godinama nezavisnoga života izvan SFRJ, u jeku nacionalističke paranoje i religijskog fanatizma, Severina svoju publiku u Hrvatskoj pridobija pjesmom „Dalmatinka“, za koju je imala i videospot u kojem ona pjevuši odjevena u bijelu vjenčanicu. U pjesmi je izravno kreiran poželjan obrazac djevojke koji se pozicionira unutar religije i djevice Marije, odanosti jednom muškarcu, podilaženju njegovom pogledu i nestupanjem u seksualne odnose, jer djevojka svoju „čednost i nevinost“ čuva samo za jednoga, onoga pravoga muškarca. U okviru takvih označiteljskih praksi, ženski subjekt se nameće kao poželjan/imperativan ideal djevojke koja bi trebala prije svega biti vjernica (katolkinja), odana samo jednom muškom subjektu, nikako promiskuitetna i naravno kao ona koja će u seksualne odnose stupiti samo s jednim muškarcem, koji će joj na koncu svega biti i zakoniti suprug. Ovakav način konstruiranja ženskoga subjekta se neće dugo zadržati u Severininim tekstovima, ali je svakako simptomatično da ona skreće pažnju na sebe putem baš ovakvih reprezentacija unutar društvenog konteksta koji je bio duboko strukturiran etnonacionalističkom mržnjom, ksenofobičnom retorikom i političko-ideološkim projektom sačinjavanja etnički čistih prostora bivše SFRJ.

Turbo-folk izvođačice su tokom devedesetih godina prošloga stoljeća na postjugoslavenskom prostoru bile podobne za slanje medijski potrebnih poruka, osim prakse ravnodušnosti i ignoriranja ratnih dešavanja s njihove strane, reprezentacija im se ogledala u pozivanju širokih narodnih masa na veselje. Onako kako su mediji odigrali veoma bitnu ulogu u oprirodnjavanju rata u Bosni i Hercegovini ili Hrvatskoj tako su u određenoj mjeri i turbo-folk izvođačice ili izvođači normativizirali ratnu mašineriju i nacionalističku ideologiju. „Žene u takvim reprezentacijama su predstavljale lozu, porodicu, naciju, rasu, religiju, u svakom slučaju zajednicu, i imale su funkciju osiguravanja simboličkog društvenog kapitala. Taj kapital, naravno, nikada nije pripadao ženama samim“ (Iveković, 2000). One su unutar nacionalističkih rodničkih okvira funkcionirale kao dominantan i poželjan imidž, pa su sve druge vrste ženskosti ili ženstvenosti bile medijski nereprezentativne i nepotrebne.

Zlatan Delić

Literatura:

1. Blagojević, Marina: „Patriotizam i mizoginija: mit o srpskoj muškosti“ u Mapiranje mizoginije u Srbiji, diskursi i prakse, Beograd: AŽIN, 2002, 371-405.
2. Delić, Zlatan: Turbo-folk zvijezda (konstruiranje ženskog subjekta u pjesmama/tekstovima Lepe Brene, Svetlane Cece Ražnatović, Severine Vučković i Jelene Karleuše), Sarajevo: TKD Šahinpašić, 2013.
3. Iveković, Rada: „(Ne)predstavljalivost ženskog u simboličkoj ekonomiji: žene, nacija i rat nakon 1989“ u Arsić, Branka: Žene, slike, izmišljaj, Beograd: Centar za ženske studije i istraživanja roda, 2000, 9-31
4. Papić, Žarana: „Europa nakon 1989: etnički ratovi, fašizacija društvenog života i politika tijela u Srbiji“ u Treća, časopis Centra za ženske studije, vol. III – broj 1-2, Zagreb: Centar za ženske studije, 2001, 12-46.
5. Yuval-Davis, Nira: „Rod i nacija: tradicija i tranzicija“ u Treća, časopis Centra za ženske studije, vol. V – broj 1-2, Zagreb: Centar za ženske studije, 2003, 208-234.
6. Wachtel, Baruch Andrew: Stvaranje nacije, razaranje nacije: književnost i kulturna politika u Jugoslaviji, Beograd: Stubovi kulture, 2001.

Zlatan Delić (Tuzla, 1987), teoretičar književnosti i kulture iz Sarajeva. Diplomirao je južnoslavensku i svjetsku književnost i b/h/s jezik na Filozofskom fakultetu u Tuzli, a magistrirao rodne studije na Univerzitetu u Sarajevu. Trenutno sprema doktorat iz književnosti. Bavi se pitanjima subjektiviteta, emancipatornim politikama ženskog književnog stvaralaštva u BiH, književnom i feminističkom teorijom. Naučne članke i tekstove objavljuje u bh. regionalnim i inostranim časopisima i zbornicima radova. Autor je knjige „Turbo-folk zvijezda (konstruiranje ženskog subjekta u tekstovima/pjesmama Lepe Brene, Cece Ražnatović, Severine Vučković i Jelene Karleuše)“. Radi kao istraživač i kustos u Muzeju književnosti i pozorišne umjetnosti BiH u Sarajevu.

novosti

Sljedeće izdanje

Sedmo izdanje časopisa *Balkan.Perspectives* istražuje poveznice između suočavanja s prošlošću i religije. Pitanja odražavaju način na koji religija može dati doprinos mirnom društvu te koji religijski elementi mogu pomoći u procesima suočavanja s prošlošću. Ovo izdanje se također bavi ulogama koje je religija igrala u prošlosti i na koji način je zloupotrijebljena za poticanje sukoba.

ispravka

Besnik Leka i Vojkan Arsić – koji su intervjuirani za članke „Muškarac za rodnu jednakost“ i „Ponašaj se poput muškarca!“ u izdanju br. 5 – dio su regionalnog programa „Dječaci i muškarci kao saveznici pri sprečavanju nasilja i rodnoj transformaciji na Zapadnom Balkanu“ ili projektu Inicijative mladih muškaraca (YMI). Program se nastavlja uz sveobuhvatne i programske napore CARE Internationala na Balkanu u borbi protiv međuljudskog i rodno zasnovanog nasilja te na poboljšanju rodne jednakosti. YMI projekt se provodi u Albaniji, Bosni i Hercegovini, na Kosovu i u Srbiji. Fokusira se na mlade muškarce i žene kako bi vodili zdrav način života, gradili obazrivo razumijevanje i stavove prema rodnoj jednakosti te smanjili nivo rodno zasnovanog nasilja.

Otvaranje Muzeja ratnog djetinjstva, 15.12.2016

Otvaranje Muzeja ratnog djetinjstva zakazano je za 15. decembar. Ovaj neobičan i jedinstven muzej, koji se prošlošću bavi kroz iskustva najmlađih, bit će otvoren u Logavinoj ulici u Sarajevu. Ipak, to njegove aktivnosti nikako neće ograničiti na glavni grad BiH. Muzej ratnog djetinjstva želi djelovati u cijelom svijetu, a prije svega u ostatku države i regionu. Stoga je nedavno proširio istraživačke djelatnosti na ostatak BiH angažujući istraživačice u Cazinu, Banjoj Luci, Lukavcu i Mostaru. Također će uskoro biti nastavljena i turneja izložbi i radionica po cijeloj BiH.

Misija Muzeja ratnog djetinjstva je kontinuirano i po najvišim standardima dokumentirati i digitalizirati materijale koji se odnose na odrastanje u ratu, a zatim ih prezentirati kroz različite medije, s ciljem edukacije što šire publike o ovom iskustvu.

Vizija Muzeja ratnog djetinjstva je na individualnom nivou pomoći prevazilaženje traume i sprječavanje traumatizacije drugih, a na kolektivnom međusobno razumijevanje, s ciljem da se podrži lični i društveni razvoj.

Osnivanju Muzeja prethodila je knjiga *Djetinjstvo u ratu* autora i urednika Jasminka Halilovića. Glavni dio knjige je mozaik kratkih sjećanja prikupljenih od preko hiljadu ljudi koji su bili djeca tokom rata. Knjiga je osim u BiH objavljena u Austriji i Japanu, te prezentirana u desetak država. Upravo je rad na knjizi bio inspiracija za pokretanje Muzeja ratnog djetinjstva. Stvaranje kolekcije za budući Muzej započeto je 2015. godine, a u njoj se, osim ličnih predmeta, priča i dokumenata, nalaze i video svjedočenja koja su snimana sa ljudima koji su bili djeca u ratu.

Ukoliko želite podržati rad Muzeja ratnog djetinjstva, možete to uraditi kupovinom doživotne ulaznice na www.indiegogo.com/at/warchildhoodmuseum

Rad Muzej možete pratiti na web stranici warchildhood.org, te na Facebook stranici www.facebook.com/warchildhoodmuseum/

Impresum

Časopis *Balkan.Perspectives* objavljuje *forumZFD*.

Forum Ziviler Friedensdienst (*forumZFD*) njemačka je organizacija koja je osnovana 1996. Ona obučava i šalje mirovne stručnjake u konfliktne regije, gdje saraduju s lokalnim partnerima na promociji mirnog suživota i nenasilnog rješavanja konflikata. Njen strateški partner na Zapadnom Balkanu je Pax Christi iz biskupije Aachen.

U regiji Zapadnog Balkana fokus je na projektima u oblasti suočavanja s prošlošću i podržavanja dijaloga između suprotstavljenih strana. To uključuje projekte medijacije u školama, podršku za civilno društvo ili jačanje kapaciteta medija za konstruktivniji pristup suočavanju s prošlošću.

Ovaj program finansira Ministarstvo za ekonomsku saradnju i razvoj Savezne Republike Njemačke (BMZ).

GLAVNA UREDNICA:

Maïke Dafeld

UREDNIČKI TIM:

Sunita Dautbegović-Bošnjaković, Vjollca Islami Hajrullahu, Nora Maliqi, Vjera Ruljić, Nehari Sharri

AUTORI:

Skender Asani, Eldin Buljubašić, Zlatan Delić, Slobodan Georgiev, Nora Hasani, Mira Kostich, Lejla Mamut

PRELOM:

Kokrra

ŠTAMPA:

Envinion

PREVOD:

LBG Communications (albanski), Bjanka Osmanović (B/H/S), Reis Kjerim (makedonski)

LEKTURA:

LBG Communications (albanski), Violeta Kostadinowska (makedonski), Zinaida Lakić (B/H/S), Tenzin Dolker (engleski)

KONTAKT:

Balkan.perspectives@forumzfd.de

MJESTO OBJAVE:

Köln

Forum Ziviler Friedensdienst e. V. (*forumZFD*)

Ured na Kosovu: Sejdi Kryeziu 16 - Pejton 10000 Priština	Ured u Srbiji: Prote Mateje 17 11000 Beograd
Ured u BiH: Branilaca Sarajeva 19 B 71000 Sarajevo	Ured u Makedoniji: Borka Taleski 11/4 1000 Skoplje

Izjava o odricanju od odgovornosti

Balkan.Perspectives djeluje kao regionalna platforma za konstruktivne debate o suočavanju s prošlošću. Stajališta izražena u ovom časopisu predstavljaju stajališta relevantnih saradnika i ne odražavaju nužno stajalište urednika ili organizacije *forumZFD* i njenih partnera. Iako izdavači pažljivo provjeravaju web poveznice koje se promoviraju u ovom časopisu, ne može ih se smatrati odgovornim za sadržaj eksternih web stranica.

Kopiranje i dalja distribucija ovog materijala u štampanom ili elektronskom obliku prihvatljivi su pod uslovom da se tekst ne mijenja i da se na odgovarajući način navodi izvor. Ne naplaćuje se naknada.